

UOT 09+ 811.411.21

Sevinc Bayramova

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

elmi işçi

sevincbayram@mail.ru

İBN ƏL-HACİBİN “ƏŞ-ŞAFİYƏ” ƏSƏRİNƏ YAZILAN ŞƏRH VƏ HAŞİYƏLƏR

Açar sözlər : *İbn Hacib, Şafiyə, əlyazma, paleoqrafik təsvir, şərh, sərf, nəhv.*

Ключевые слова : *Ибн Хаджиб, Шафия, рукопись, палеографическое описание комментариев, сарф, нахф.*

Key words : *Ibn Hadjib, Şafia, manuscript, paleographic description, commentary, sarf, nahv.*

Orta əsrlərdə müxtəlif elm sahələrinin sürətli inkişafı alimlərin yetişməsi üçün də zəmin yaratmışdı. Elmin elə bir sahəsi yox idi ki, Azərbaycan alimlərinin adları orada keçməmiş olsun. Həmin alimlərdən biri İbn əl-Hacib adı ilə tanınan Əbu Əmir Cəlaləddin Osman bin Əbu Bəkr bin Yunis əd-Düveyni əl-Misridir. Alimin azərbaycanlı olmasını valideynlərinin “Dəvin” və ya “Düveyn” adlı yaşayış mərkəzindən olması ilə əsaslandırırıq. Beləki Yaqut əl-Həməvi “Mucəmul-Buldan” əsərində verdiyi məlumata görə. *دوين هي بلدة من نواحي أَران في آخر حدود أذربيجان بقرمىن تقيس.* “Dəvin” və ya “Düveyn” Azərbaycan sərhədlərinin şərqində Tiflis yaxınlığında yerləşən və (həmin dövrdə) Arrana bağlı olan bir yer idi [1, 632]. Bir müddət sonra ailəsi Əyyubilərlə birlikdə Misirə köçmüş və orada İsna adlı balaca bir qəsəbədə məskunlaşmışdılar. Alimin İbn əl-Hacib künyəsi ilə tanınması atasının məşhur komandir Səlahəddin Əyyubinin dayısının oğlu Əmir İzzəddin Məvsuk Həzbaninin hacibi (köməkçi) olmasından irəli gəlirdi. İbn Hacib h. 570 (1175)-ci ildə anadan olmuş, 26 şəvval h. 646 (11 fevral 1249-cu il) da 74 yaşında İsgəndəriyyədə vəfat etmiş və “Bəbu-l-Bəhr” qəbristanlığında, Şeyx Salih bin Əbu Şamə türbəsinin yanında dəfn olunmuşdur. [2, 250]; [3, 616].

İbn Hacib atasının böyük dəstəyi sahəsində dövrünün bütün elmlərinə yiyələnmişdir. Qurani Kərim hafizi olan (Qurani əzbər bilən) alim, islam, dilçilik və əruz elmləri sahəsində yazdığı müxtəlif dəyərli əsərləri ilə Şərqdə və Qərbdə tanınmışdır. O, özündən sonra zəngin bir elmi irs qoyub getmişdir. İbn Hacib Orta əsrlərin ən böyük dilçi alimlərindən sayılır. Təsədüfi deyildir ki, ərəb dilçiliyi sahəsində yazmış olduğu dəyərli əsərlərindən dolayı “ən-Nəhvi” adı ilə də tanınmış [4, 1020] alimin bu sahədə bir çox əsərləri vardır. Bunlardan qrammatikanı ətraflı və əsaslı şəkildə ələ alıb açıqladığı “əl-Mufasssal fi-n-nəhf”, ayrıca qrammatikanın sintaksis bölümündən bəhs etdiyi “əl-Kafiyə fi-n-nəhf”, morfolojiyadan bəhs edən “əş-Şafiyə” və s. əsərlərini qeyd etmək olar. Bu əsərlər yuzillərdir ki, dərslər kitabları olaraq istifadə olunur [5, 182].

İbn Hacibin “əş-Şafiyə” əsəri ərəb qrammatikasının sırf sərf (morfolojiya) bölümündən bəhs edir. Alim bu əsəri yazmaqla bu sahədə ilk cığır açmışdır. O zamana qədər ərəb dilçiliyindən bəhs edən əsərlərdə sərf və nəhv elmi bir yerdə ələ

alınırdı. İbn Hacıb isə ərəb dilinin nəhv (sintaksis) bölümünə aid yazdığı “əl-Kafiyə” əsərindən sonra sərf (morfologiya) elmi ilə əlaqəli “əş-Şafiyə” əsərini yazmaqla bu iki elmi bir- birindən ayırmışdır. Alim əsərdə sərf elminin tərifini belə açıqlamışdı.

التصريف علم باصول تعرف بها احوال ابنية الكلام التي

ليست باعراب.

Sərf, sözlərin formalarını İrab (sintaksiz hallar) olmadan öyrənən qaydalar elmidir [6,47b].

Ərəb dilçiliyi sahəsində yazılmış üç əsas kitab vardır ki, bunlar İbn əl-Hacıbin “əl-Kafiyə”si, Sibəveyhi(öl.796)nin “əl-Kitab”ı və Zəməxşəri(1075-1144).nin “əl-Mufasssal”ıdır. Deyə bilərik ki, “Şafiyə” əsəri məşhur alim Sibəveyhidən İbn Hacıbin dövrünə qədər olan Sərf haqqında yazılmış əsərlərin xülasəsidir. Belə ki, “əş-Şafiyə” əsəri, “əl-Kitab”ın xülasəsini təşkil edən, “əl-Mufasssal”da sərfə əlaqəli mövzuları bir araya gətirib onları müəyyən qruplara ayırır, düzənləyib və lazım olan əlavələri etməklə onu mükəmməl səyiyyəyə gətirmiş bir kitabdır. Əsər eyni zamanda özündən sonra da bu sahədə tədqiqat aparanlar üçün əvəzsiz bir qaynaq olmuş və ondan faydalanaraq onlarla yeni-yeni kitablar yazılmışdır. “Şafiyə” həcm baxımından kiçik görünsə də alim sərfə bağlı bütün qaydaları yığcam , bir-birinə uyğunlaşdıraraq ardıcıl şəkildə əsərdə qeyd etmiş və nizama salmışdır. İbn Hacıb “Şafiyə”ni “Kafiyə”nin bacısı adlandırırdı. Bunun səbəbi də odur ki, alim əsərin müqəddiməsində ondan nəhv elminə aid yazmış olduğu “əl-Kafiyə” əsəri kimi sərf və imla qaydalarını əhatə edən sanballı bir əsər yazmasını tələb etdikləri üçün bu kitabı qələmə aldığını bildirmişdir. Bu kitabda başqa kitablarda olduğu kimi müqəddimə və mövzu ilə əlaqəli geniş izahlar yoxdur. Əsər qısa və məzmunlu olması ilə seçilir. Kitabın qısa və əhatəli olması onun üzərində çəkilən zəhmətin bir o qədər çox olduğuna işarədir. İbn Hacıb əsərdə bütövlükdə sərf mövzularını iyirmi beş əsas başlıq altında cəmləşdirmişdir. Kitabda başlıqlarından sonra mövzu birbaşa misallarla geniş şəkildə açıqlanır. Alim təsrifin tərifini, isim və fel qəliblərini, vəzn və formalarını, mücərrəd- məzid(bablar nəzərdə tutulur) qəliblər və onların mənalarını mükəmməl şəkildə şərh etmişdir. Daha sonra isə mazi,(keçmiş zaman) muzari, (indiki zaman) əmr, ismi fail, ismi məful, ismi təfdil,(sifətin üstünlük dərəcəsi) məsdərlər, zaman, məkan və alət isimləri, muşaqqar və mənsub(təsirlik hal tələb edən isimlər) isimlərlə əlaqəli qaydalar, cəm şəkilləri, məqsur və məmdud(sadə və düzəltmə) vəznləri ələ alıb onları misallarla izah etmişdir. Müəllif həmçinin sözlərdəki hərflərin səs dəyişməsi ilə əlaqəli ibtida, vəqif, imalə, ilal, ibdal, ilal həzfi, tərhim həzfi və idğam məsələləriylə bağlı hərflərin məxrəc və sifətlərini açıqlamışdır. Eyni zamanda “məsailut-təmrin” adını verdiyi, bəzi düzgün və ya düzəltmə sözlərin vəznləri ilə əlaqəli çalışma və tapşırıqlar da kitabda öz əksini tapmışdır. Alim bu mövzu haqqında yazarkən “Mufasssal”da olmayan, lakin, əvvəlki sərf əsərlərindən olan Sibəveyhinin “əl-Kitabı” ilə İbn Cinninin “əl-Münsif”, “ət-Tasrifu-l-muluk” və “Sirru sınıti-l-irab” əsərlərindən yararlanmışdır. Əsərin sonunda isə “Xətt” başlığı altında imla qaydaları ilə əlaqəli xüsusi məlumatlar yer alır. Müəllif kitabın bu hissənin hazırlanmasında İbn Kuteybənin “Ədəbu-l-katib”, İbn Durustəvəyhinin “Ədəbu-l-kuttab”, İbn Cinninin “əl-Məqsur və-l-məmdud”u ilə İbnu-d-Dəhhanın “Babu-l-hica” adlı əsərlərindən istifadə etmişdir [7, 248]. Onu da qeyd edək ki, “Şafiyə” əsərində qırx iki ayə, səkkiz şeir və bir məsəl yer alır.

İbn əl-Hacib “əş-Şafiyə” əsərini yazarkən Bəsrə qrammatika məktəbinin görüşlərini əsas götürməklə bərabər eyni zamanda Kufə qrammatika məktəbinin görüşlərinə də yer vermişdir. Əsərdə İsa b. Ömər əs-Səqəfi, Əbu Amr b. Əla, Xəlil b. Əhməd, Yunus b. Həbib, Sibəveyhi, Ali b. Həmzə əl-Kisai, Yəhya b. Ziyad əl-Fərra, Əbu Ubeydə ət-Təymi, Əbu Osman əl-Mazini, Mubərrəd, Saləb, İbn Keysan, İbn Xaləveyh, ƏbuƏli əl-Farisi və İbn Cinni kimi dilçi alimlərin görüş və fikirlərindən də faydalanmışdır[8, 288].

“Əş-Şafiyə” əsəri müxtəlif ölkələrdə dəfələrlə çap olunmuşdur. Əsər ilk dəfə Hindistanın qərbi Benqal əyalətinin paytaxı olan Kəlkətə şəhərində *h.1220/m.1805-ci* ildə nəşr olunub yayınlanmışdır. Sonralar isə müxtəlif yerlərdə *h.1240/1824-cü* ildə Bolaq(Tatarıstan), *h. 1258/1842, h. 1298/1880, h.1299/1881, h.1305/1887, h.1309/1891, h. 1324/1906-cı illərdə Qahirə (Misir),1850-ci ildə Cpel(Kanada),h.1267/1850, h. 1278/ 1861, 1871, 1885-ci illərdə Kanbur(Hindistan), h. 1268/1851, h. 1308/1890, h.1310/1892, h. 1321/1903 (daş basqısı) , h.1330/1911 – ci illərdə İstanbul(Türkiyə), h. 1278/1861, h.1310/1892, h.1321/1903-cü illərdəDehli(Hindistan) və h.1278/1278, h.1331/1912-ci illərdə Leknes(Norveç)də nəşr olunmuşdur.Əsər ərəb dilçiliyi ilə məşğul olan alimlərin diqqətini hər zaman öz üzərinə çəkmişdir. Geniş oxucu kütləsinin marağına səbəb olan əsərə alimin özü başda olmaqla səksənə qədər şərh və haşiyə yazılmışdır. [3,1020-1022]; [9, 370-371]; [10, 535-537].Əsər həmçinin Fars və Türk dillərinə tərcümə olunmuşdur. Ərəb dilinin sərf bölümünü əsaslı şəkildə ələ alan və onu sistemli şəkildə açıqlayan “əş-Şafiyə” əsəri istər Osmanlı dövlətinin zamanında, istərsə də sonralar məktəb və mədrəsələrində dərs kitabı olaraq tələbələrə tədris olunmuşdur[8, 288].*

Orta əsrlərdə mövcud olan əsərlərə şərh və haşiyələrin yazılması, yəni şərhçilik müstəqil elm sahəsi səviyyəsinə çatmışdır. Qısa olaraq şərhçiliyin nə olduğuna nəzər salaq. “Şərh” bir əsərin orijinal mətnini əsas götürərək bunun üzərində açıqlama və genişlətmələr aparmaqdır. “Haşiyə” isə hər hansı bir əsərin başa düşülməsi çətin olan söz , cümlə və mövzularını aydınlaşdırmaq üçün mətnin kənarlarına və altına əlavə açıqlamalar etməkdir. Əsərlərə şərh yazan alimlər sələflərinin müddəa və mülahizələrini izah edərkən bir sıra yeni, təkrar edilməz fikirlər irəli sürmüş, bunun nəticəsində də ərəb dilçiliyi tarixində özünə məxsus yer tutmuşlar. Bəzi şərhlər hətta orijinalın özündən çox yayılıb ondan daha məşhur olmuşdur. Beləliklə şərhçilik qeyri-müstəqil zehni fəaliyyət olmayıb, elmin bu və ya digər sahəsində zəngin bilik və təcrübə, yüksək peşəkarlıq və böyük nüfuz tələb edən elmi fəaliyyət sahəsidir. Əks təqdirdə şərhlərə heç bir ehtiyac qalmaz, orijinalın özü ilə kifayətlənmək mümkün olardı. Məhz buna görədir ki, həmin şərhlərin özlərinə belə haşiyələr yazılmış, oradakı orijinal müddəa və mülahizələr sonrakı görkəmli alimlər tərəfindən izah edilmişdir. Orta əsrlər İslam şərqində elmin bu və ya digər sahəsinə həsr edilmiş şərhçilik özü də xüsusi bir tədqiqat metodu , yaradıcılıq məktəbidir”.[11,246]

Müəllifin özünün əsərə yazdığı şərh Süleymaniyyə (4771, 4772), Həmiddiyyə (1344) kitabxanalarında qeyd etdiyimiz şifrlər altında mühafizə olunur. Əsərə yazılan çoxsaylı şərhlər içərisində iki ən mükəmməli vardır ki, bunlar da Əhməd Çarpərdi və Razi əl-Əsrabadinin şərhləridir. “Şafiyə”əsinə yazılan şərhlərin qisminə nəzər salaq.

- Əhməd bin Həsən əl-Çarpərdi “*Şərhu-ş-Şafiyə fi-t-təsrif*” əsərə yazılmış ən məşhur və ən mükəmməl şərh hesab olunur. Bu şərh elm əhli tərəfindən çox bəyənilmiş və rəğbət görmüşdür. Əhməd Çarpərdinin “*Şərhu-ş-Şafiyə fi-t-təsrif*” əsərinə əlliyyə yaxın şərh və haşiyələr yazılmışdır. Əsərh. 1262/1845-ci ildə Kəlkətə, h.1262/1845-ci ildə Ləknes, h.1271/1854-cü ildə Tehran, 1870-ci ildə Dehli, 1891-ci ildə Kanpur, h.1304/1886-cı ildə Lahorda çap olunmuşdur. Həmçinin Hüseyn əl-Kəmalətər-Ruminin “*əd-Durəru-l-Kafiyə fi həlli şərhi-ş-Şafiyə*” adlı haşiyəsi və Məhəmməd b. Əbu Bəkir İbn Cəmanın haşiyəsi ilə birlikdə h.1310/1892-ci ildə İstanbulda çap olunmuşdur.

- Razi əl-Əstərabadinin “*Şərhu şafiyə İbn əl-Hacib*” əsəridəfəllərlə çap olunmuşdur. Əsər h.1262/1845-ci ildə h.1326/1908-ci ildə Ləknes(Norvegiya), h.1280/1863-cü ildə Tehran, h.1283/ 1866-cı ildə Dehli, h.1290/1873 İstanbul, h.1315/1897-ci ildə Lahor, h.1345/1926-cı ildə Qahirə, h.1395/1975-ci ildə Beyrutda çap olunmuşdur. Həmçinin Əbdülqadir əl-Bağdadinin “*Şərhu şəvahidi şərheyi-ş-Şafiyə li-r-Razi və-l-Çarpərdi*” adlı əsəri ilə birlikdə h.1356/1937 və h.1358/1939 Qahirədə, h.1395/1975-ci ildə isə Beyrutda nəşr edilmişdir.

- Həsən b. Şərəfşah əl-Astərabadi “*Şərhu-ş-Şafiyə*” 1425/2004-cü ildə Qahirədə çap olunmuşdur.

- Abdullah b. Məhəmməd Nuqrəkar “*Şərhu-ş-Şafiyə*” əsəri müxtəlif (h.1266, 1272, 1273, 1276, 1285, 1293, 1302, 1306, 1310, 1319, 1320/m.1849, 1855, 1856, 1859, 1868, 1876, 1884, 1888, 1892, 1901, 1902) illərdə İstanbulda çapdan çıxmışdır.

- Nizaməddin əl-Ərəc ən-Nişapuri “*Safiyə şərhu-ş-Şafiyə*” əsəri h.1266/1849, h.1272/1855, h.1311/1893, h.1356/1937-ci illərdə Tehran, h.1412/1992 –cı ildə Beyrut və h.1412/1992-cı ildə isə Məkkədə çapdan çıxmışdır.

- Zəkəriyyə əl-Ənsari “*əl-Mənahicul-kafiyə fi şərhi-ş-Şafiyə*” əsəri İngiltərənin Mançester şəhərində h.1424/2003-cü ildə çap olunmuşdur.

- İsaməddin əl-İsfərayininin “*Şərhu-ş-Şafiyə*” əsəri Nuqrəkarinin yazdığı şərh ilə birlikdə h.1285/1868-ci ildə İstanbulda çap olunmuşdur.

- Lütfullah b. Məhəmməd b. Qiyas Zafiri Həccaci “*əl-Mənahilu-s-safiyə ilə kəşfi məani-ş-Şafiyə*” , Razi və Çarpərdinin şərhlərinə isnad edilən bu əsər 1984-cü ildə Qahirədə çap olunmuşdur.

- Məhəmməd Hadi b. Məhəmməd Salih əl-Mazandarani “*Şərhu-ş-Şafiyə*” Bu əsər fars dilində olmaqla h. 1268/1851-ci ildə Tehrandə çap olunmuşdur.

- Məhəmməd Sad Qalib “*əs-Safiyə (əl-Afiyə) şərhu-ş-Şafiyə*” Əsər Fars dilində olmaqla 1861, 1878, 1895-ci illərdə Kanpurda, h.1302/1884-ci ildə İstanbulda çapdan çıxmışdır.

- İrfanəddin əs-Səvati “*Miftahu-ş-Şafiyə*” h.1312/1894–cü ildə Dehlidə çap olunmuşdur.

- Zeynizadə Hüseyn Əfəndi, “*Fəvaidu-ş-Şafiyə*” h.1291/1874-cü ildə Kanpurda çap olunmuşdur.

- Məhəmməd Tahir b. Əli əl-Fəttani, “*Kifayətu-l-mufritin*” h.1283/1866-cı ildə Dehlidə çap olunmuşdur.

- Əli Quşçu, Alimin Fars dilində yazdığı şərh çox dəyərli əsərlərdəndir.

- Qara Sinan “*əs-Safiyə şərhu-ş-Şafiyə*”.

نحمدك يا من بيده الخير و الجود...أما بعد فيقول... فخر الملة و الدين أبو عبد الله أحمد بن الحسن
الچارپردی...لمل كان كتاب التصريف الذي صنفه الفاضل المحقق... ابن الحاجب

Sonu

لأنها بمعناها في الغاية و الانتهاء

Əlyazma Avropa istehsalı olan vərəqlərə qara mürəkkəblə, nisbətən qalın nəsx xətti ilə köçürülmüşdür. isə sözü isə qırmızı rəngli mürəkkəblə yazılmışdır. Əsərdə orta əsr mətnşünaslıq nümunələrindən istifadə edilmiş və bu nümunələr qırmızı mürəkkəblə yazılmışdır. Əlyazmada izahları açıqlanan söz, ifadə və cümlələrin üstündən qırmızı mürəkkəblə xətlər çəkilmişdir. Mətnin kənarlarında sonlara doğru getdikcə azalan qeydlər vardır. Əlyazma Şərq üsulu ilə səhifələnmişdir. 74a-130a ya qədər vərəqlər korlandığından bu hissələrdə əlyazma mətni oxunmaz vəziyyətə düşmüşdür. Əlyazmanın ölçüsü 15x20,5sm., həcmi 205 vərəqdır. Cildi qəhvəyi rəngli dəridir. Əlyazma nüsxəsi h.1125/m. 1713-ci ildə, Bazar günü, Şamaxıda, Amal bin Molla Şərif bin Molla Yusif tərəfindən Molla Əyyub Əfəndinin mədrəsəsində, Kazım əl-Həsənin xidmətində yazılmışdır.[13]

Ərəb dilinin sərf (morfologiya) bölümünü nəhvədən ayıraraq ilk kitabın müəllifi olmuş, Orta əsrlərdə yaşayıb yaratmış Azərbaycan alimi İbn Hacıbin “Şafiyə” əsəri və əsərə yazılan şərh və haşiyələr günümüzdə də bu sahə üzrə məşğul olanlar üçün daha çox istifadə olunan qaynaqlar arasında yer alır. Əsərdən istifadə olunaraq onlarla yeni kitab, dərsliklər yazılmış və bu sahənin tədqiqatçıları üçün qiymətli mənbə olmuşdur.

Ədəbiyyat :

1. ياقوتالحموي، معجم البلدان، الجزء الثاني، تهران ١٩٦٥ ص، ٩٦٨.
2. ابن خَلْقَان- شمس الدين أحمد بن محمد، وفیات الاعيان، حققه الدكتور إحسان عَبَّاس المجلد الثالث، دار صادر، بيروت، ١٧٩٥، ص. ٥٢٤.
3. شمس الدين الصامي، قاموس الاعلام، الجزء الاول، استانبول، ١٨٨٩، ص. ٨٠٠.
4. كاتب چلبی، كشف الزنون عن اسماء الكتب و الفنون، المجلد الثاني، استانبول، ١٩٤١. ص ٢٠٥٦
5. Kenan Demirayak, Sadi Çögenli, Arap Edebiyyatında Kaynaklar, Atatürk Universiteti Fen Edebiyyat fakultesi. S. 182, Erzurum, 1994. hacm 238
6. B-733/3284, İbn Hacıb, Şafiyə əlyazması. AMEA. Əlyazmalar İnstitutu.
7. Hulusi Kılıç, İslam Ansklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı. - İstanbul, 1992. - C.8.
8. Dursun Hazer, Osmanlı medreselerinde Arapça öğretimi ve okutulan ders kitapları, G.Ü.Ç.İ.F.D. C.I, sayı 1, Çorm, 202/1, səh.288. Həcm, 407
9. Brockelmann, C. Geschichte der Arabischen Litteratur GAL, I, 370-371; həcm.676.
10. Brockelmann, C. Geschichte der Arabischen Litteratur Suppl., I, 535-537, həcm.973. Leiden, E. J. Brill, 1938.

11. Məmmədəliyev B.M. Ərəb dilçiliyi. - Bakı, 1985. - Həcm. 208.
12. Şərifov K. Əbdülgəni Nuxəvi Xalisəqarızadə kitabxanasının kataloqu. C.I. – Bakı : Nurlan, 2009. - Həcm 425.
13. В 3485/5110. İbn Həcib Şafiyə əlyazması /AMEA.Əlyazmalar İnstitutu.

Севиндж Байрамова

**КОММЕНТАРИИ И АННОТАЦИИ К ПРОИЗВЕДЕНИЮ
«ШАРХУ АШ-ШАФИЙА» ИБН ХАДЖИБА
Резюме**

Известный азербайджанский учёный Средних веков Ибн Хаджиб завоевал особую популярность после написания таких произведений, как «Кафийа» (синтаксис) и «Шафийа» (морфология). Автор, как бы, разграничил эти науки. «Шафийа» являясь первым самостоятельным трудом, посвящённом морфологии, на протяжении многих лет изучается учёными. На основании этого произведения написано множество книг. Рукописи этого произведения были распространены по всему миру с Востока на Запад. В Институте Рукописей имени М. Физули при НАНА хранятся 7 экземпляров рукописи. Многими учёными были написаны на это произведение ряд комментариев и заметок. Но, среди этих комментариев более признанным считается комментарий Ахмеда Чарпарди. Рукописи этого произведения были распространены по всему миру с Востока на Запад. В Институте Рукописей хранятся 18 экземпляров рукописи.

Sevindj Bayramova

**COMMENTARIES AND ANNOTATIONS ON THE
“SHARH ASH-SAFIYAH” BY İBN HADJİB
Summary**

Ibn Hadjib, one of medieval Azerbaijani scholars gained his fame because of his works on Arabic linguistics titled “Kafiyah” (Syntax) and “Shafiyah” (Morphology). The scholar made a differentiation between these two sciences by writing the book titled “Shafiyah”, about what this article is. “Shafiyah”, as the first independent work on this area, has been approved, studied and played an important source for writing of variety of books in this field by scholars over the years. The manuscripts of this book of him spread over the world from the East to the West. 7 copies of this composition have stored in the Institute of Manuscripts named after M. Fuzuli under ANAS. Ibn Hajib. Lots of interpretations and commentaries have been written to this composition. However, interpretation of Ahmad Charparadi is considered as the best one among scientific society. Manuscripts of this composition have been extended from west to east. 1 copies of this composition have stored in the Institute of Manuscripts.